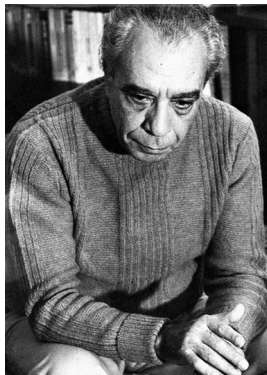

Co EXIST

ΦΑΚΕΛΟΣ: Ο ΚΑΒΑΦΗΣ ΤΟΥ ΤΣΙΡΚΑ

Προλογικό σημείωμα

Ο ΚΑΒΑΦΗΣ ΤΟΥ ΤΣΙΡΚΑ

Οι επέτειοι είναι πάντοτε μια αφορμή για τον ιστορικό αναστοχασμό, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι οι νέες κριτικές προσεγγίσεις πρέπει να δεσμεύονται από τον επετειακό λόγο· πόσο μάλλον να εξαντλούνται σε αυτόν. Στο ανά χείρας τεύχος, επιλέξαμε μια διαφορετική συμμετοχή στο «έτος Καβάφη», μέσα από την επίσκεψη ενός ερμηνευτικού σχήματος, που επηρέασε σημαντικά τις καβαφικές σπουδές από τη δεκαετία του '60 ως τις μέρες μας. Το γνωρίζουμε καλά· περισσότερο από κάθε άλλο κείμενο της καβαφικής κριτικής στη δεκαετία του εξήντα, ο «Καβάφης του Τσίρκα» διαβάστηκε πολιτικά, ενταγμένος κυρίως στις συγκρούσεις της ελληνικής Αριστεράς. Το ίδιο έγινε και με τις *Ακυβέρνητες Πολιτείες*. Σήμερα, που στον γεωπολιτικό χάρτη η «αραβική άνοιξη» εναλλάσσεται με το χαμηλό βαρομετρικό των αυταρχικών καθεστώτων και η συνθήκη της αποικιοκρατίας του 20ού αιώνα έχει παραχωρήσει οριστικά τη θέση της στην εύφλεκτη Μεσόγειο των μετα-αποικιακών φονταμενταλισμών, το κριτικό έργο του καίρινου Τσίρκα για τον αλεξανδρινό Καβάφη μπορεί να ξαναδιαβαστεί μέσα στα νέα συμφραζόμενα του καιρού μας.

Στο αφιέρωμα αυτό, «η γεύση του αρχείου» διεκδικεί τη δική της ιδιαίτερη παρουσία, χωρίς ωστόσο να μονοπωλεί τα περιεχόμενα του αφιερώματος, την επιμέλεια του οποίου μας πρότεινε η Συντακτική Επιτροπή των *Σύγχρονων Θεμάτων* να αναλάβουμε. Αν, όπως γράφει η Arlette Farge, το αρχείο δεν είναι απλώς μια παρακαταθήκη από υλικά ίχνη αλλά μια «έλλειψη που δεν λησμονιέται», τότε «το να χρησιμοποιούμε το αρχείο σήμερα, σημαίνει να μεταφράζουμε την έλλειψη σε ερώτημα, σημαίνει πρώτα απ' όλα να το ερευνήσουμε». Από αυτή την άποψη, ο «Καβάφης του Τσίρκα» δεν φιλοδοξεί απλώς να προσθέσει ορισμένα ακόμη άγνωστα αρχειακά τεκμήρια στην ήδη πληθωρική καβαφική κριτική, αλλά να οδηγήσει τον αναγνώστη/την αναγνώστρια σε μια δέσμη ερωτημάτων που αφορούν τη σχέση μας με το γραμματολογικό μας παρελθόν, με την ιστορία της κριτικής αλλά ίσως και με το πολιτικό μας παρόν.

Οι καρποί αυτής της αρχειακής έρευνας διασταυρώνονται με άλλες εξαιρετικά σημαντικές και ενδιαφέρουσες προσεγγίσεις που, με αφετηρία τον Καβάφη, εκβάλλουν σε ευρύτερα ζητήματα: στην ιστοριογραφική εκδοχή του παροικιακού ελληνισμού, στις περιστάσεις και καταστάσεις της δημιουργικής φαντασίας, στην ιστορία της κριτικής ως πρακτικής λόγου και ως συστήματος σκέψης. Οι καλοί φίλοι και συνεργάτες αυτού του τόμου μάς έμαθαν να διαβάζουμε καλύτερα τον «Καβάφη του Τσίρκα», φωτίζοντας ο καθένας/η καθεμία από τη σκοπιά του/της το περίπλοκο ιστορικό τοπίο και το μυθοπλαστικό σύμπαν, μέσα στο οποίο δοκιμάστηκε η κριτική αλλά και η λογοτεχνική φαντασία του Τσίρκα. Τους ευχαριστούμε και από αυτή τη θέση για την πολύτιμη συνδρομή και τη συνεργασία τους.

Προσδιοριζόμενος ο ίδιος από πολλαπλές παραπληρωματικές, αντιφατικές και μεταβαλλόμενες ταυτότητες, ο Στρατής Τσίρκας αποτελεί μια προνομιακή περίπτωση για να μελετήσει κανείς τη συγκρότηση της ελληνικής παροικιακής διάνοησης, στα χρόνια του μεσοπολέμου και του μεταπολέμου. Μέλος της ελληνικής πα-

ροικίας των μεσαίων στρωμάτων, ηγετικό μέλος της αριστερής αντιφασιστικής οργάνωσης της Αιγύπτου, στρατευμένος αλλά και κριτικός διανοούμενος της Αριστεράς, λογοτέχνης με ευρωπαϊκή παιδεία και μοντερνιστική γραφή, συγγραφέας που εργάζεται στη διασπορά και καταξιώνεται στο αθηναϊκό κέντρο, κάτοικος δύο πόλεων (Αλεξάνδρεια - Αθήνα) και πολίτης δύο χωρών (Αίγυπτος - Ελλάδα), ο Τσίρκας ζει διαρκώς με εμπειρίες σφραγισμένες από τη μετα-αποικιακή συνθήκη αλλά και τα δίσεκτα χρόνια της ελληνικής κοινοβουλευτικής αστάθειας (εμφύλιος, διώξεις, δικτατορία).

Σήμερα, ίσως περισσότερο επίκαιρο παρά ποτέ, το έργο του αποτελεί υψηλό δείγμα μιας ουμανιστικής συνείδησης, που τροφοδοτεί τη σκέψη με ερωτήματα, τα οποία υπερβαίνουν την εποχή της αρχικής συγγραφής του. Για την αναγνωστική πρόσληψη και την κριτική μελέτη της τριλογίας αυτό μοιάζει πλέον προφανές. Το αφιέρωμα επιχειρεί να αναδείξει εκείνο το κενό που αφορά τον Τσίρκα ως κριτικό του Καβάφη. Από την άλλη μεριά, «ο Καβάφης και η εποχή μας» –για να παραφράσουμε τον γνώριμο τίτλο του Τσίρκα– είναι μια καλή αφορμή για να σκεφτούμε τα δικά μας οικεία «καθεστώτα ιστορικότητας». Το αφιέρωμα αυτό, επομένως, δηλώνει άλλοτε ρητά και άλλοτε υπόρρητα ότι ο τρόπος με τον οποίο σκεφτόμαστε γύρω από τη λογοτεχνία και την κριτική είναι κομμάτι του κοινωνικού κόσμου που μας περιβάλλει, δίχως, ωστόσο, αυτή η σχέση να ευτελίζεται «μες στην πολλή συνάφεια του κόσμου».

Οι δυσκολίες και τα εμπόδια που προέκυψαν λύθηκαν όλα με αποκλειστικό κριτήριο τη χρηστική αξία του αφιερώματος για τους αναγνώστες των *Σύγχρονων Θεμάτων*. Η διαδρομή είχε τα δικά της οδόσημα και τους δικούς της χρονικούς δείκτες: Λευκάδα, Αθήνα, Βερολίνο, καλοκαίρι-φθινόπωρο του 2013. Η εικαστική επιμέλεια της Βουβούλας Σκούρα εμπλούτισε τις γραπτές σελίδες με τη δική της ευαισθησία και ερμηνεία. Τυχόν λάθη και παραλείψεις βαραίνουν, όπως πάντα, τους επιμελητές, στους οποίους, πάντως, δόθηκε μια εξαιρετική αφορμή να «επιστρέψουν» στο γνώριμο αρχείο του ΕΛΙΑ-MIET και να διασταυρώσουν τις γνώμες και τις απόψεις τους. «Ο διάλογος που είμαστε», καθώς έλεγε ο κοινός μας φίλος και δάσκαλος Πάνος Μουλλάς, μάς θύμισε ότι η συνεργατική δημιουργία, «με θεωρία και μελέτη», είναι πάντοτε ο πιο παραγωγικός τρόπος για να αμφισβητήσουμε τις αρχικές μας βεβαιότητες· ιδίως στον καιρό της κρίσης και των «ανόητων φανατισμών».

Γιάννης Παπαθεοδώρου / Μίλτος Πechλιβάνος